

לעילוי נשמת
 יומטוב בן אסתר אליאסי ז"ל
 שרה בת חושה כחלון ז"ל
 ת.נ.צ.ב.ה

בין א.ר.ר, ק.ל.ל, וק.ג.ה – אז והיום

עיון בפרשת השבוע על פי "התורה והמצוה" למלבי"ם

1. במדבר כ"ב, ה'–כ"ב

(ב) וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי: (ג) ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל: (ד) ויאמר מואב אל זקני מדין עתה ילחצו ויחזקו הקהל את כל סביבותינו כלזוף השור את ירק השדה ובלק בן צפור מלך מואב בעת ההוא: (ה) וישלחו מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה אשר על הנהר ארץ בני עמו לקרא לו לאמר הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ והוא ישב ממלי: (ו) ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה כי עצום הוא ממני אולי אוכל נפה בו ואגרשנו מן הארץ כי ידעתי את אשר תברך מברך ואשר תאר יאר: ... (ז) ויאמר בלעם אל האלהים בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי: (ח) ועתה הנה העם היצא ממצרים ויכס את עין הארץ עתה לכה קבה לי אתו אולי אוכל להלזום בו וגרשתי: (ט) ויאמר אלהים אל בלעם לא תלך עמם לא תאר את העם כי ברך הוא: (י) ויקם בלעם בבקר ויאמר אל שרי בלק לכו אל ארצכם כי מאן יהיה לתתי להלך עמכם: (יא) ויקומו שרי מואב ויבאו אל בלק ויאמרו מאן בלעם הלך עמנו: (יב) ויסף עוד בלק שלוח שרים רבים ונכבדים מאלה: (יג) ויבאו אל בלעם ויאמרו לו כה אמר בלק בן צפור אל נא תמנע מהלך אלי: (יד) כי כבוד אכבדך מאד וכל אשר תאמר אלי אעשה ולכה נא קבה לי את העם הזה: (טו) וישן בלעם ויאמר אל עבדי בלק אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבר את פי יהוה אלהי לעשות קטנה או גדולה: (טז) ועתה שבו נא בזה עם אתם הלילה וארעה מה יסוף יהוה דבר עמי: (יז) ויבא אלהים אל בלעם לילה ויאמר לו אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם ואף את הדבר אשר אדבר אליך אתו תעשה: (יח) ויקם בלעם בבקר ויזובש את אלתו וילך עם שרי מואב: (יט) ויזור אף אלהים כי הולך הוא ויתיצב מלאך יהוה בדרך לשטן לו והוא רכב על אלתו וישני זערו עמו:

2. דברים כ"ג, ד'–ו'

(ד) לא יבא עמוני ומואבי בקהל יהוה גם הור עשירי לא יבא להם בקהל יהוה עד עולם: (ה) על דבר אשר לא קדמו

אתכם בלזום ובמים בדרך מצאתכם ממצרים ואשר שפר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים לקללך: (ו) ולא אבה יהוה אלהיך לשמע אל בלעם ויהפך יהוה אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך יהוה אלהיך: (ז) לא תדרש שלכם וטבתם כל ימיה לעולם:

3. מלבי"ם כ"ב, ב'–כ"א

(ב) וירא בלק בן צפור, הקדים להודיע מה ראה בלק לשלוח מלאכים לבלעם שיקללם, ואם היה דעתו להלחם במ היה לו להכין עצה וגבורה למלחמה, ואם היה ירא מפניהם היה לו לעשות שלום עמהם בפרט שראה שסבבו את ארצו ולא נגעו בו לדעה, ע"ז הודיע שלא היה יכול לצאת עליהם למלחמה מצד שני טעמים, א' מצד שראה את כל אשר עשה ישראל לאמורי, הגם שהיה מלך גדול ועצום ובוה ראה גבורת ישראל, ...

(ג) ויגר, זאת שנית שראה שמואב פחד מאד מפני העם, וא"א שיצאו למלחמה עם יראים ופחדים, וגם לא היה אפשר לו לשבת מריב ושלא להלחם, כי ראה בלק כי ויקץ מואב ר"ל שהגם שהיו גרים מפניהם לא יכלו להיות בשלום עמם כי קצו בהם מצד שהם בני ישראל, ששם זה מציין מעלתם והיותם מובדלים בדת מיוחדת ובגוים לא יתחשב ואין שנאה כשנאת הדת: ...

(ד) וישלח, לכן שלח מלאכים אל בלעם, והיה זה אם כדי להסיר הפחד מלב העם ואם כדי להחליש כח ישראל וגבורתם ע"י קללת בלעם וכמו שיתבאר, ... לאמר הנה עם יצא ממצרים, הנה היה שנוי בין שליחות בלק ובין מה שהשיב בלעם לה' בכמה דברים, שבלעם אמר לה' הנה העם היוצא ממצרים, שר"ל העם הידוע כי בעת יצימ נודע זה בכל אפסי ארץ, והנסים שנעשו עמהם היו מפורסמים, ועל כן לא שלח בלק לאמר הנה העם היוצא ממצרים פן ימאן בלעם ללכת כי כבר שמע גדולת העם וכי ה' עמהם להצילם בדרך פלא, ע"כ אמר עם יצא ממצרים ר"ל עם בלתי נודע שיצא עתה ממצרים וכסה עתה את עין הארץ כי הם כארבה לרוב ובאשר הוא יושב ממולי ומוכן להלחם בי, לכן:

(ו) ועתה לכה נא ארה לי, ובלעם אמר לכה נא קבה לי, ולהבין זה צריך אני להודיעך ההבדל בין ג' לשונות שבא על

הקללה, מקלל, אורר, נוקב או קבב, אורר מציין הרושם שעושה ע"י הקללה שפועל מארה וגרעון וחסרון בכח גופו או בקנינו, אבל קלל או נקב אינו מציין את הרושם שיעשה במקולל, רק את דבור הקללה בלבד אעפ"י שאינו עושה שום רושם בקללתו, וע"כ הקללות היוצאים מאת ה' יבואו תמיד בלשון אורר כי הם עושים רושם ומארה במקולל, ולא נמצא לשון קללה מזה רק פעם א' לא אוסיף לקלל עוד את האדמה, אבל אשר יהי מאדם אל האלהים לא בא לשון אורר בשום פעם, רק בא כי יקלל אלהיו, ויקוב את השם ויקלל, כי א"א שהאדם יפעל איזה רושם בקללתו למעלה. וההבדל שבין מקלל ובין נוקב, שמקלל מציין דבור הקללה והבזיון הנקשר עמה כמו והוא קללני קללה נמרצת (מ"א ב), והנוקב מציין שמפרש את הקללה בפרהסיא ומזכיר את שם המקולל, כי פעל נקב מציין שמפרש דבורו בין לטוב בין לרע, כמו נקבה שכרך עלי, אשר נקבו בשמות, וכשבא על הקללה מציין שמפרש את קללתו בכל פרטיו ובפרהסיא. והנה בענין בלעם יש אומרים שהיה בכוחו להרע לאיש או לאומה שלמה בכח נחשים וכשפים או עין הרע שיכול להזיק ולהשחית באמצעות כחות של העולם השפל, או באשר היה קוסם ובקי במשפטי הכוכבים היה יודע לעשות טלסמאות להוריד השפע מהעליונים לטובה או לרעה על התחתונים, וז"ש שהיה יודע לכוון השעה שהקב"ה כועס בה וכמ"ש הרי"א, ודעת הראב"ע שלא היה יכול לפעול מאומה רק שהיה יודע מזלות ובעת ראותו במזל של שום אדם שהגיע עת רעתו היה מקלל אותו ובכא הרעה אל המקולל יחשבו הרואים והשומעים שבעבור קללתו באה הרעה, ומבואר שבלק וכל האומות האמינו אז כי יש בכחו להרע בקללתו, שזה נקרא אירור כי מחסר ומגרע את המקולל, וכבר באר שבלק לא יכול לצאת למלחמה על ישראל מפני שני דברים:

[א] מפני שראה גבורת ישראל בכבשם את האמורי, [ב] מפני שנפל על עם מואב פחד ורעדה כמ"ש ויגר מואב ולא היה אפשר להוציאם למלחמה כלל באשר נמס לבבם ולא קמה עוד רוח באיש מפניהם, והיה צריך:

[א] שבלעם יפעל בקללתו שיהיה מארה וחסרון בכח ישראל, וזה נקרא אירור, [ב] שיחזק את ידי מואב ויוציא מלבם את הפחד שנפל עליהם כדי שימצאו אומץ בלבבם לצאת להלחם, וזה יהיה ע"י קבה שהוא פרישת הקללה ופרסומה אם יקלל

אותם במעמד כל שרי מואב ואנשי המלחמה שכלם האמינו שקללתו עושה רושם ומארה ומחליש כח המקולל, יסיר הפחד מלבם ויתעוררו ליצאת להלחם, ואז אף אם באמת לא יעשה רושם בקללתו ירויה עכ"פ שיתחזקו ידי גבורי מואב, אולם בלק העלים מבלעם פרט זה שנפל פחד על עם מואב עד שיראים ליצאת למלחמה כלל, כי הוא העלים מבלעם שהם העם הנודע למשגב שייצאו ממצרים לפני ארבעים שנה ושמים נודע בכל העולם עד שכל העמים נפל עליהם אימתה ופחד וגם לא הזכיר לו מה שכבשו את סיחון רק אמר הנה עם יצא ממצרים שייצא עתה עם בלתי נודע, ושמואב מוכן ליצאת למלחמה נגדו בלי פחד כלל, ולכן לא אמר אולי אוכל להלחם בו, כי זאת לא הודיע שאינו יכול להלחם כלל, כי באשר אילי מואב יאחזמו רעד, רק אמר אולי אוכל נכה בו שההכאה הוא אחרי המלחמה שאחר כי עצום הוא ממני רוצה שבלעם יארד ויגרע כח גבורתם עד שהוא ועמו יכו בו עד שיגרש אותו מכלל הארץ ההיא, ולכן אמר לכה ארה לי ולא אמר קבה, כי העקר הוא מה שיפעול בקללתו להחליש כח ישראל שיוכל להכות בהם, ועז"א כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואת אשר תאור יואר וע"כ אני רוצה שתאור אותם דוקא להחליש כחם העצום ממני: ...

(יא) הנה העם, הנה בלעם ידע האמת שהם אינם עם בלתי מפורסם שייצא עתה ממצרים, רק שהוא העם הידוע היוצא ממצרים זה ארבעים שנה ויכס את עין הארץ מאז, ואחר שהוא הזכיר האמת שהוא העם בחר לו יה אשר עשה להם אותות ומופתים, לא יכול לומר לכה ארה לי את העם הזה, שכבר ידע שקללתו לא תעשה בהם שום רושם שיהיה בהם מארה וחסרון לא מצד הנחוש כי לא נחש ביעקב ולא מצד הכוכבים כי לא קסם בישראל, וע"כ אמר לכה קבה לי אותו שהגם שקללתו לא יזיק להם כל מאומה, יהיה למואב תועלת ע"י הקבוי שהוא פרסום הקללה, שהגם שזה לא יזיק לישראל להחליש גבורתם עד שיוכל להכות בהם, יהיה זה תועלת למואב שייאמינו לדברי בלעם ויוסר הפחד מלבם וע"י אולי אוכל להלחם בו, שע"כ יצאו גבורי מואב למלחמה, והגם שלא נכה בו עד שאגרשנו מן הארץ בכ"ז ע"י שייצאו למלחמה נגדו וגרשתיו מגבולי ולא יקרב אל ארצי בראותו מלחמה. והנה מה ששינה בלעם ואמר שבלק אמר לכה קבה, הגם שבלק אמר לכה ארה, זאת הבין מדברי בלק, שאם בלק אינו רוצה רק שיארד אותם לבד למה שולח שיבוא אצלו, הלא המארה תחול על המאורר גם מרחוק, ולמה יטריח אותו בחנם שיבא אליו, וע"כ שחוץ מן המארה צריך הוא גם אל הקבוי שהוא פרישת הקללה ופרסומה כדי לחזק ידי אנשי המלחמה שנפל עליהם אימתה ופחד וע"י צריך שיבא לארץ מואב דוקא ויפרש הקללה במעמד כלם שבזה יוסר מהם הפחד שנפל

עליהם ויצאו להלחם, ואחר שהבין שה' לא יסכים שיאור את העם כי ברוך הוא לה', חשב שעכ"פ יסכים על הקבוי שבזה לא יחליש כח ישראל רק יחזק לב אנשי מואב להסיר המורד מלבם:

(יב) ויאמר אלהים לא תלך עמהם, בלעם הבין מדברי ה' מ"ש לא תלך עמהם ולא אמר סתם לא תלך, שאינו מזהיר אותו רק שלא ללכת עם שרים אלה אבל אינו מזהירו מלכת עם שרים אחרים, וכן הבין מ"ש לא תאור את העם והוא לא שאל רק לקבותם, משמע שלא הזהירו רק מלאור אותם היינו שיחסר ויזיק אותם ע"י קללתו, אבל על הקבוי שהוא פרישת הקללה לבד לעיני שומעים שיחשבו שקלל אותם ובאמת לא יזיק להם מאומה ע"ז לא הזהירו, וע"כ:

(יג) ויאמר אל שרי בלק וגוי מאן ה' לתתי להלך עמכם, ר"ל שלא הזהיר אותי רק שלא להלך עמכם שמשמע שעם שרים אחרים יש לי רשות ללכת, ואחר שבודאי ספר להם בלעם גם מה שלא הזהירו רק שלא יאור את העם הוציא מזה ג"כ שיוכל ללכת עם שרים אחרים לקבות ולא לאור כי לא יזיק להם שום קללה:

(יד) ויאמרו מאן בלעם הלך עמנו, הנה הם לא החזיקו אותו לנביא ה' רק לקוסם וחשבו שמ"ש שה' דבר בו והזהירו הוא שקר, ועז"א שהוא עצמו ממאן מלכת עמהם כי דודף אחר הכבוד, ומסתמא הגידו לו ג"כ מ"ש שלא יוכל לאור את העם שלא תחול בו מארה כי ברוך הוא, רק שיוכל ללכת לקבות את העם רק שאינו רוצה ללכת עמהם רק עם שרים יותר גדולים: ...

(יז) כי, אם המניעה הוא כי תרצה בכבוד יותר כבוד אכבדך, ואם המניעה הוא שאתה רוצה מתנות רבות בשכרך כל אשר תאמר אלי אעשה, ואם המניעה הוא מצד שלא תחול בהם מארה כי ברוך הוא, אינו רוצה שתאור אותם רק ולכה נא קבה לי את העם הזה, כדי שאנשי החיל יחשבו שחל עליהם ארירה וימצאו אומץ לב למלחמה:

(יח) ויען בלעם, אמר להם שנית שהוא נביא לה' שעל פי ה' נמנע מלכת, וע"ז לא יועיל כל הון לעבור את פי ה' לעשות קטנה או גדולה, מה שייאור אותם קורא קטנה מצד שזה יוכל לעשות בביתו בלי טורח, ומה שיקבה אותם קורא גדולה כי ע"ז צריך להטריח א"ע ללכת אל ארץ מואב לפרסם את הקללה והיא גדולה מצד הטורח (הגם שהוא קטן מהראשון מצד עצמו כי הקבוי אינו עושה רושם בהמקולל, ומצד פעולתו הוא דבר קטן מן הראשון) והוא לא זו אף זו אף גדולה שהוא הקבוי לא אוכל לעשות בלא ה': ...

(כ) אם לקרא לך באו, ר"ל אחר שעתה לא באו לבקש שתאור את העם שזה תוכל לעשות גם במקומך, רק שאלתם הוא שתקבה את העם ומצד זה באו לקרא לך דוקא שתלך לארץ

מואב, כי תכלית הקבוי שהוא רק לחזק יד מואב לא תושג רק אם תפרש הקללה בארץ מואב, ובאמת לא יזיק זה לישראל מאומה כי הוא רק קללה לפנים לא קללה אמתית שיהי לישראל ארירה ונוק, א"כ קום לך אתם ובכ"ז אך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה, ר"ל שגם לא תקוב מבלעדי רשותי כי ה' רצה בהפך שתחת שיפרש קללה יברך את העם: (כא) ויקם בלעם בבקר, בלעם היה לו להבין שה' לא יתן לו רשות אף לקבות את ישראל, והיה לו להבין שייצוה עליו בהפך שיברך אותם והיה ראוי לו למנוע מלכת אחר שזממו אל יפק וישוב בחרפה לביתו, וה' אמר לו קום לך אתם, וכבר בארנו בפ' קדושים (סי' לב) שיש הבדל בין אתו ובין עמו, שעמו מציין השווי, ואתו מורה שאחד הוא העקר, וה' הודיע שלא ילך עמם בשווי רק אתם, שיהי דעתו נפרד מדעתם שהוא לא ילך על הכונה להרע לישראל, והוא לא כן עשה כי הלך עמם, ואמר במד' שמח בפועלנות של ישראל כמוהם, ולכן השכים בבקר וחבש בעצמו את אתונו מרוב חשקו אל ההליכה וא"כ היה בדעתו שאם יצוה ה' לברכם לא ישמע לו שאל"כ הי' לו לחדול מלכת אתם:

4. מלבי"ם כ"ג, א'

ויאמר בלעם, ... שהקללה שתבא מבלעם לישראל יצויר בא' משלשה אופנים:

[א] בסבה ארצית, כמו בנחוש וכשוף שירע להם ע"י הרעות המצויות בארץ דבר וחרב וחיה ומגפה וכדומה או ע"י עין הרע של בלעם, [ב] ע"י רעה שמיימית שופעת מן הכוכבים, שבהיות בלעם קוסם הי' בקי לעשות טלסמאות ולהוריד רעות נזולות ממשטרי הכוכבים המחייבים פעלים בשפלים כפי מצבם ונגודיהם, [ג] רעה השגחיית בשיעורר עליהם קטרוג וקצף מאת ההשגחה ע"י שיזכיר עונותיהם, שבהיותו ג"כ נביא לה' ויודע דעת עליון היה יכול לעורר עליהם דין ורוגז למעלה, וע"ז העלהו בג' מקומות ונסה א"ע ג' פעמים להרע להם באחד מג' אופנים אלה, ...